

LLIBRES

'Belle époque' medieval

Xavier Dilla

FLAMENCA

Traducció i edició d'Anton Maria Espadaler
Universitat de Barcelona, 2015
244 pàgines (20 euros)

El tòpic, arreladíssim, de la foscor de l'edat mitjana es desmenteix amb un grapat d'arguments històrics, però la lectura de *Flamenca* segurament serà una de les maneres més lluminoses i entretingudes de fer-ho. Davant d'aquesta novel·la, escrita en occità cap a la meitat del segle XIII i de la qual no sabem l'autor, es pot recordar la frase d'Albert Rossich, un dels nostres filòlegs més eminents, que encapçala una antologia de poesia catalana del Barroc: "La literatura antiga no ha de ser només objecte d'estudi, sinó també objecte de lectura". Perquè, per damunt de la distància dels segles i de les transformacions socials i de mentalitat, *Flamenca* proporciona una viva i amena diversió i ens permet identificar-nos amb els sentiments dels protagonistes. Les idees canvien molt, però les emocions són perennes.

La nostra lectura de *Flamenca* per força ha de ser anacrònica, perquè la fem amb centúries de literatura acumulada. De fet, els acadèmics més recalcitrants ens diran que el concepte actual de literatura és una invenció del Romanticisme i que només podem entendre aquestes obres si en reconstruïm amb precisió el context històric i ideològic. Això és mitja veritat.

L'esplèndida edició de *Flamenca* que ha fet Anton Espadaler compleix amb el rigor filològic mitjançant les notes erudites al final del llibre, que satisfaran el lector més exigent o l'estudiant de Romàniques (si és que en queda cap!). Però hi ha una manera més lliure i desacomplexada de llegir *Flamenca*, per a la qual basta el pròleg i l'excel·lent traducció d'Espadaler, que ha trobat un registre just per fer reviure la societat cortesana amb un català modern lleument formalitzat sense ser arcaïtzant.

Podem gaudir així d'un llibre editat amb cura i elegància per la Universitat de Barcelona. Un llibre bell, d'acord amb la trama de la novel·la: els amors d'un ca-

valler i una dama tancada en una torre pel marit gelós. Som davant d'un altre tòpic, en el territori de l'amor trobadoresc, però *Flamenca*, com tota obra excel·lent, redimensiona i transcedeix el tòpic. Guillem de Nevers, el cavaller, té alhora una completa formació universitària ("tu ets cavaller i clergue", li recorda Amor) i Flamenca, la dama de qui s'enamora de lluny, per fama, sense haver-la vist, trenca amb la imatge de la bella dama sense mercè. L'hedonisme i el goig carnal s'imposen sense ambages.

En aquest joc de l'amor, el narrador remarca que "els daus no van anar a parar a terra". L'enginy i la desimboltura manen: els amants aconsegueixen vèncer la incomunicació de la dama mitjançant els cèlebres

Imatge medieval d'una parella d'amants.

breus diàlegs furtius esgarrapats en el moment de donar-se la pau a missa. I quan el marit gelós ha recuperat el seny i ha alliberat Flamenca, se'ns lloa el fet que, en plena cort, Guillem s'endugui Flamenca al llit "sense que ningú s'adoni de res".

Com les novel·les franceses artúriques del segle XII en què s'emmiralla, *Flamenca* ofereix cortesia i torneigs, però aquí el repte, l'aventura, és l'amor, l'alliberament i el gaudi ple de la dama. L'esperit de la novel·la, per al qual Espadaler planteja al pròleg alguna probable filiació ideològica, és el de l'Ocitània trobadoresca i albigesa, auxiliada per Catalunya, que va ser derrotada al camp de batalla de Muret, el 1213, pels croats francesos. Picardia, intel·ligència, vitalitat (impagables les escenes amb Alicia i Margarida, les donzelles de la dama): *Flamenca* és una novel·la antiga per llegir ara mateix.

El poeta Gurruchaga, de Nicolás de Lekuona. A la dreta, *Fantasia*, de Martí Gasull, mitjan anys cinquanta.

ART

Abans de res...

Josep Casamartina i Parassols

A punt del tret de sortida de la nova temporada, està bé mirar què queda encara pendent de l'anterior. Cada vegada hi ha més galeries que encavallen exposicions d'un curs a l'altre, al marge del ritme habitual de bona part dels establiments del ram i dels cicles temàtics, al cap i a la fi publicitaris i comercials, que recullen al mateix nivell el gra i la palla. Les galeries Marc Domènech i El Quadern Robat tenen obertes fins quasi a final de mes la recuperació de dos artistes poc coneguts, un de basc, el polifacètic Nicolás de Lekuona, i un de català, el fotògraf Martí Gasull i Coral.

Nicolás de Lekuona (Ordicia, Guipúscoa, 1913 - Frúniz, Biscaia, 1937) no és del tot desconegut a Catalunya perquè l'any 1989 la Fundació Miró li va dedicar una retrospectiva, coproduïda amb l'IVAM valencià. Uns anys abans, entre 1982 i 1983, el Museo de Bellas Artes de Bilbao el va treure de l'oblit. I molt després, el 2004, l'Artium, a Vitòria, i el Museo Reina Sofía, a Madrid, també van dedicar-li una revisió amb caràcter antològic. La història de les primeres avantguardes a l'Estat espanyol no és gaire lluida. En l'àmbit català tampoc, malgrat que tres noms essencials a escala mundial, Picasso, Miró i Dalí, haguessin partit de Barcelona per triomfar a París. Per norma general —exceptuant casos com Julio González o Pablo Gargallo, i Maruja Mallo i pocs més—, la resta són engrunes que, agrupades, acaben formant un nucli presentable, tant de portes endins com enfora.

Però és una història desgraciada, plena de promeses truncades, desercions forçades, per poca convicció o per un ambient conservador poc favorable a la modernitat, i, sobretot, pel cop brusc i violent de l'Alzamiento Nacional del general Franco, que va engegar en orris allò que potser hauria pogut

acabar florint, qui sap si d'una forma esplendorosa. La vida i obra de Lekuona es troba al bell mig del xeflis. Aparellador, interiorista, pintor, dibuixant i fotògraf, va ser una de les grans promeses de l'avantguarda basca, junt amb el pintor i decorador Alfonso de Olivares, aquest darrer mort d'accident l'any 1936 en una cacera. Lekuona, després d'estudiar la carrera d'arquitecte tècnic a Madrid, on va conèixer Jorge Oteiza, va tornar a Sant Sebastià, i allà va contactar amb l'arquitecte racionalista José Manuel Aizpurúa, membre del Grupo Norte del llavors ja GATEPAC, ampliació del Grup d'Arquitectes i Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània, fundat

Lekuona va destacar com una promesa de la pintura de l'avantguarda basca

Popular retratista comercial, Gasull i Coral va ser coetani de Català-Roca

a Barcelona per Josep Lluís Sert i altres companys. Però a diferència dels seus amics catalans, que eren d'esquerres, Aizpurúa va ser fundador de Falange Española i nomenat per José Antonio, el 1934, delegat nacional de Prensa y Propaganda, motiu pel qual va morir afusellat, just el 1936, abans de l'entrada de les tropes franquistes a la capital donostiarra.

Com tants altres col·legues bascos, Lekuona estava al bàndol nacional, es va allistar a l'exèrcit i va fer de portalliteres. El 1937, quan tenia només 24 anys, va morir per foc amic, en un dels violents bombardeigs de l'aviació italiana. En la seva curta i prometedora carrera va

deixar pintures, dibuixos, projectes arquitectònics, fotografies i uns fotomuntatges excepcionals. La seva pintura es pot comparar a la d'autors coetanis, com per exemple el lleidatà i republicà Antoni García Lamolla. Fa poc, la família Lekuona va decidir vendre part del material que conservava, i això ha donat peu a una exposició venal en tres galeries: Guillermo de Osma a Madrid, Michel Mejuto a Bilbao, i la de Marc Domènech a Barcelona.

Si no fos per la redescoberta que n'acaba de fer la galeria El Quadern Robat, Martí Gasull i Coral (1919-1994) seguiria essent un gran desconegut en el panorama de la fotografia catalana de la postguerra. Pare del també fotògraf Martí Gasull, va ser un popular retratista comercial, amb establiment al Portal de l'Àngel i laboratori al carrer de Sant Pere Més Alt. Gasull i Coral sortia de bon matí a fer l'obra de creació, abans d'obrir la botiga, i potser per això les 30 imatges de l'exposició d'El Quadern Robat tenen una llum especial, impecable i tallant com un diamant, totes amb tiratge únic i d'època. Al costat d'un gegant dels anys quaranta i cinquanta com Francesc Català-Roca, però, costa encara situar Gasull i Coral al pla que li pertoca; caldrà veure més obra, sobretot la dedicada a la publicitat i, també, els assaigs mig abstractes. Esperem doncs que, després d'aquest excel·lent aperitiu, la càlida galeria del carrer de Còrsega no tardi a ensenyar el que falta.

NICOLÁS DE LEKUONA

Galeria Marc Domènech
Passatge Mercader, 12,
Barcelona. Fins al 25 de
setembre

MARTÍ GASULL I CORAL

Galeria El Quadern Robat
Còrsega, 267, Barcelona.
Fins al 30 de setembre.

